

Läroplan för gymnasieskolan

Lgy⁷⁰

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK ✓

100164 9049

Filosofi

Supplement 52

SKOLÖVERSTYRELSEN 1979

Föregående supplement ersätter Lgy 70:II, Supplement 3- och 4-åriga linjer, s 370–378. Det får användas som alternativ till hittills gällande supplement fr o m den 1 juli 1979 och skall tillämpas som definitivt fr o m den 1 juli 1980.

Biblioteket i Mölndal

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

14000

000153921

Lgyll⁷⁰

Läroplan för gymnasieskolan

GÖTEBORGS
UNIVERSITETSBIBLIOTEK
BIBLIOTEKET I MÖLNÄS

SKOLÖVERSTYRELSEN

Liber UtbildningsFörlaget Stockholm

Supplement 52

Fastställt 1979-02-15

Dnr S 78:459

Filosofi

Liber UtbildningsFörlaget
162 89 VÄLLINGBY

Separata exemplar kan beställas genom
Liber distribution
Läromedelsorder
162 89 VÄLLINGBY

Förord

Läroplanen för gymnasieskolan (Lgy 70) består av en allmän del (del I), som är gemensam för samtliga studievägar, samt av supplement (del II) för skilda studievägar och ämnen.

Den allmänna delen (del I) innehåller av Kungl Maj:t fastställda mål och riktlinjer, timplaner och kursplaner (mål och huvudmoment i enskilda ämnen) samt av SÖ utfärdade allmänna anvisningar för gymnasieskolans verksamhet.

Supplementdelen (del II) återger timplaner och kursplaner (mål och huvudmoment), fogar till dessa i förekommande fall delmoment och årskursfördelningar samt ger allmänna riktlinjer för undervisningens bedrivande ("Anvisningar och kommentarer") i de olika ämnena.

I föreliggande supplement rörande ämnet filosofi återges den kursplan som fastställts av regeringen 1979-02-15. Denna kursplan får användas som alternativ till hittills gällande kursplan fr o m den 1 juli 1979 och ersätter fr o m den 1 juli 1980 definitivt den kursplan som återfinns i Lgy 70:I, Allmän del, s 182. Supplementet innehåller också de av SÖ fastställda anvisningar och kommentarer som från samma tidpunkter ersätter de hittills gällande. (Se Lgy 70:II, Supplement 3- och 4-åriga linjer, s 370–378.)

Med tanke på den fortlöpande läroplansöversynen är det angeläget att erfarenheter av läroplanens tillämpning som görs på skolorna delges SÖ.

Stockholm i mars 1979

Skolöverstyrelsen

© 1979 Skolöverstyrelsen och
Liber UtbildningsFörlaget

ISBN 91-40-70181-6   1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Liber Tryck Stockholm 1979

INNEHÅLL

Mål och huvudmoment 6

Anvisningar och kommentarer till mål och huvudmoment 7

Allmänna anvisningar 7

Några moderna filosofiska riktningar och problem 8

Språkfilosofi 9

Logik och vetenskapsteori 9

Värdefilosofi 10

Några klassiska filosofiska problem 11

Mål och huvudmoment

Mål

Eleven skall genom undervisningen i filosofi utveckla förmågan att resonera självständigt, kritiskt och konstruktivt, få inblick i vetenskapliga tänkesätt samt orientera sig om nutida och klassiska försök att ställa och lösa kunskaps-, verklighets- och värdeproblem.

Huvudmoment

- Några moderna filosofiska riktningar och problem
- Språkfilosofi
- Logik och vetenskapsteori
- Värdefilosofi
- Några klassiska filosofiska problem

Anvisningar och kommentarer till mål och huvudmoment

Allmänna anvisningar

Undervisningen bör så långt det är möjligt anknyta till elevens egen tankevärld och till väsentliga problem i nutiden och samtidigt ges en sådan inriktning att karaktären av filosofisk verksamhet inte förloras. Syftet är att väcka elevens förståelse för betydelsen av grundläggande filosofisk reflexion för egen del och göra honom medveten om de problem och svårigheter av intellektuell och moralisk art som är en del av den mänskliga erfarenheten.

Filosofiämnet har ett speciellt ansvar när det gäller att utveckla ett självständigt och kritiskt betraktelsesätt, vilket är en allmän målsättning för gymnasieskolan. Detta ansluter även till läroplanens krav på en undersökande inställning till kunskaper och information, i uppgiften att granska korrektheten i sakuppgifter, uppbyggnaden av en argumentation och tillförlitligheten i slutsatser samt i kravet på intellektuell redlighet. Metodträningen är grundläggande för ämnet. Övningar i att formulera sig klart är därför väsentliga.

I målsättningen för studiet anges att eleven skall orientera sig om kunskaps-, verklighets- och värdeproblem. Dessa problemkretsar är centrala i filosofiskt arbete och bör aldrig släppas ur sikte i gymnasiekursen. För att undvika ytlighet är det bättre att noggrant studera väsentliga problem än att söka täcka stora områden.

I kommentarerna till varje enskilt huvudmoment presenteras några viktiga traditioner eller förtecknas ett antal grundläggande problem. Kommentarerna har gjorts förhållandevis utförliga för att ge stort utrymme för valfrihet utifrån elevernas och lärarens intresse. Samtliga de företeelser och problem som redovisas ryms inte inom en och samma studiekurs. Det är nödvändigt att vid kursplaneringen göra ett urval av stoff och problem som passar den aktuella undervisningsgruppen. Ordningföljden mellan huvudmomenten, vilka samtliga skall behandlas i varje studiekurs, kan variera. En start i Några moderna filosofiska riktningar och problem ger möjligheter att redan från början visa mångfalden i det filosofiska arbetet i nutiden och att komma in på aktuella frågor och ge dem en filosofisk belysning. Önskar man ett historiskt studium som stomme i kursen kan Några klassiska filosofiska problem och Några moderna filosofiska riktningar och problem sammanföras. Man erhåller då en historisk utvecklingslinje från klassisk till modern tid. Det är också möjligt att börja med Värdefilosofi som inrymmer stoff och problem med stark anknytning till nutiden och elevens eget liv. Önskar man en mera färdighetsinriktad studiekurs kan Språkfilosofi tillsammans

med Logik och vetenskapsteori förläggas till kursens början.

Huvudmomenten behöver inte vara den organiserande principen för den metodiska uppläggningsen. Ett eller flera teman, t ex människa – natur eller människa – samhälle, kan i stället vara stomme i kursen varvid stoff och problem hämtas från olika huvudmoment.

Några moderna filosofiska riktningar och problem markerar en pluralistisk inriktning och syftar till att ge eleverna en uppfattning om mångsidigheten i nuets filosofi sedd i internationellt perspektiv. Filosofins samband med historiska, kulturella och politiska förhållanden påvisas. Några filosofiska bidrag till nutida samhälls- och miljödebatt redovisas.

Språkfilosofin belyser mångfalden i språklig kommunikation, språk som meningsbärare i socialt, kulturellt och historiskt perspektiv med exempel hämtade från moral, politik, religion, skönlitteratur och vetenskap. Argumentationsanalys avser att göra eleverna mer medvetna om språkliga fenomen och kan då också fungera som ideologikritik i vid mening. Analysen fördjupas genom anknytning till några moderna språkteorier.

Genom Logik och vetenskapsteori tillgodoses särskilt färdighetsträningen. Det sker genom övningar i logik och genom enkla metodexempel från olika vetenskapsgrenar. Vid planerandet och genomförandet av detta huvudmoment beaktas att elevernas fallenhet och intresse för formallogiska och metodiska frågor varierar. Genom att arbeta med konkret material kan man försäkra sig om att nivån genomgående inte blir mer krävande än att flertalet elever på ett meningsfullt sätt kan tillgodogöra sig studiet.

I Värdefilosofi bör de normativt etiska frågorna behandlas utförligt. Värdeeteoriska frågor om samspelet mellan fakta och värderingar kan tjäna som bakgrund. Angeläget är att eleven får tillfälle att artikulera sina egna värderingar och får insikt i hur ett samhälles eller en kulturs normsystem påverkar individen. Exempel från äldre moralfilosofi kan ge perspektiv på en nutidsinriktad diskussion.

Några klassiska filosofiska problem rör främst frågorna om kunskap och verklighet. Man visar hur de filosofiska grundproblemen utformats av en viss tänkare eller i en bestämd tanketradition. Momentet skall vid behandling av dessa frågor tillgodose behovet av filosofihistorisk bakgrund och idéhistorisk orientering.

Angeläget är att eleverna får kontakt med källmaterialet genom läsning av valda filosofiska texter.

Ovan har hänvisats till formuleringar i läroplanens allmänna mål, som filosofiämnet är särskilt ägnat att tillgodose. Förutom att övergripande mål beaktas är det naturligt att i filosofistudiet uppmärksamma mål och metoder i andra ämnen och direkt samverka med ämnen, där timplanen ger sådan möjlighet. Vid arrangemang i idéhistoria utgör filosofi ett naturligt inslag.

Några moderna filosofiska riktningar och problem

Många av vår tids sociala och politiska problem har filosofiska aspekter. Normativ etik, samhällsfilosofi och ekologiskt orienterad filosofi har fått en framträdande plats i modern filosofisk debatt.

Den internationella filosofiska debatten efter andra världskriget präglas av pluralism. Existentia- listiska, marxistiska, analytiskt filosofiska, strukturalistiska och av kristet inflytande präglade traditioner utgör, mer eller mindre fast utformade, alternativ eller komplement till varandra.

Studiet av detta moment skall påvisa mångsidigheten i den filosofiska verksamheten, filosofins allmängiltiga karaktär och den filosofiska reflexionens relevans för aktuella problem.

Några filosofiska problemområden

Samhälls- och miljöproblem har i modern filosofisk debatt rönt allt större uppmärksamhet.

I samhällsfilosofi försöker filosofer ge helhetsbilder av människans plats i samhället, av samhällets struktur och av den historiska utvecklingen. Olika uppfattningar har förfäktats om det faktiska respektive önskade förhållandet mellan individ och kollektiv, om karaktären av samhälleliga motsättningar, om idéers respektive sociala och ekonomiska faktorerens betydelse som drivkrafter i utvecklingen.

Man har diskuterat rättvisa och frihet, mänskliga rättigheter, demokrati, rasism, konflikt och våld, "civil olydnad", konsumtionssamhälle, mekanisering och teknokrati.

I ekologiskt orienterad filosofi diskuterar filosofer förhållandet människa – natur, olika naturbegrepp, olika sätt att bedriva och använda vetenskap samt politiska och socialekonomiska frågor av betydelse för miljön.

Många av de dagsaktuella filosofiska frågorna hör samtidigt till filosofins traditionella problem. Detta har lett till ökat intresse för och ofta nya perspektiv på klassisk filosofi; så kan t ex modern ekologisk filosofi knyta an till klassisk naturfilosofi och metafysik.

Intresset för helhetssyner på människa, samhälle och natur fullföljer och förnyar filosofins klassiska traditioner.

Några riktningar i modern filosofi

Stor pluralism kännetecknar modern filosofisk debatt.

Olika riktningar utgör alternativ eller komplement till varandra. Utifrån internationellt perspektiv kan ingen riktning sägas dominera.

Den filosofiska utvecklingen har efter andra världskriget fortsatt mot allt större mångfald. Samtidigt har allt fler kontakter tagits mellan skilda riktningar. Man kan numera sällan tala om helt slutna, enhetliga skolbildningar.

Efterkrigstidens filosofi i västerlandet kan ses mot bakgrund av utvecklingen från 1800-talets början. Skilda filosofiska betraktelsesätt växte fram, dels positivistiska, dels existentialistiska och fenomenologiska.

De tyska idealistiska filosoferna, Kierkegaard, Marx, olika positivist, Nietzsche och Freud spelar en roll för den moderna filosofins framväxt. Russell, Moore, Wittgenstein, olika logiska empirister, pragmatister, en del marxister, Husserl och Heidegger är betydelsefulla filosofer från 1900-talets första decennier.

Existensfilosoferna utgår i sitt tänkande från mänskliga upplevelser, ibland framställda också i skönlitterär form. De betonar oftast människans särställning, frihet och ansvar. Sin filosofihistoriska bakgrund har existentialismen i Kierkegaards och Nietzsches filosofier och i fenomenologin.

Jean-Paul Sartre är med sitt engagemang i samtidens moraliska och politiska problem existentialismens viktigaste representant under efterkrigstiden. Han utvecklar under 40-talet en radikal frihetsfilosofi. Under 50- och 60-talen anknyter han till humanistisk marxism och vill förena inflytandet från Kierkegaard och från Marx. Genom att tala om ett dialektiskt förnuft vid sidan av ett analytiskt vill han försvara humanismen mot positivism och strukturalism.

Existentialismen framträder inte längre som en avgränsad riktning men har skapat en filosofisk atmosfär av stor betydelse med inflytande på kristen, marxistisk och även analytisk filosofi.

Marxistiska filosofer har eftersträvat helhetssyner på människan i samhälle och natur. Marxismen är dock inte enhetlig utan flera, allt mer olika, marxistiska traditioner har utvecklats, av dels humanistiskt, dels positivistiskt slag.

Under efterkrigstiden inspirerar diskussionerna om Marx' ungdomsverk, med dess moraliska engagemang, till uppmärksammade humanistiska utformningar av marxismen. I den humanistiskt marxistiska frankfurtskolans sk kritiska teori förenas marxism med hermeneutik. Humanistiskt marxism spelar en framträdande roll även i de radikala studentdiskussionerna under 1960-talet.

I humanistisk marxism analyseras alienation och mänskligt skapande. I historiefilosofin tillmäts människors handlande avgörande betydelse; i vetenskapsteori betonas ofta värderingars och intressens roll.

Marxismen-leninismen hör däremot, genom sin målsättning att utveckla en "vetenskaplig" socialism, snarast hemma i en positivistisk tradition. I en sådan form av marxism har normativ etik endast en sekundär filosofisk betydelse, liksom människans handlande.

Positivistisk marxism har ibland förenats med strukturalistiska tankegångar.

I *analytisk filosofi* läggs stor vikt vid filosofins roll som kritisk verksamhet och som begreppsanalys. Bertrand Russell förenar genom sina många insatser inom logik, semantik och kunskapsteori en fackfilosofisk verksamhet med ett engagemang för fred och rationalism.

Också inom analytisk filosofi har olika traditioner utvecklats. Man kan skilja mellan riktningar som vidareför arvet från 1800-talets empirism och positivism och sådana som knyter an mer till andra filosofihistoriska källor.

Flera analytiska filosofer har utvecklat formell logik och vetenskapsteori. I Wittgensteins efterföljd har förts en livlig språkfilosofisk debatt.

Inom ramen för filosofisk psykologi har en del analytiska filosofer intresserat sig för studium av intentioner och mänskliga handlingar och då förespråkade teleologiska, aristoteliskt inspirerade, förklaringsmodeller. Detta har i sin tur lett till intresse för och anknytning till kontinental existensialism och fenomenologi.

I diskussioner under senare år om förhållandet mellan kropp och själ har flera analytiska filosofer försvarat och utvecklat en konsekvent materialism.

Strukturalismen, som vuxit fram under 60-talet framför allt i Frankrike, har rötter bland annat i språkvetenskapen. Strukturalisterna har utvecklat sina teorier på skilda områden, såsom religionshistoria, kulturhistoria, litteraturvetenskap.

Genom sin antihumanism, bland annat genom temat om "människans död", kan strukturalismen ses som en motpol till existensialismen. Strukturalismen har i stället beröringspunkter med analytisk filosofi av positivistiskt slag, liksom med positivistiskt präglad marxism.

Någon enhetlig *kristen* filosofi finns inte, de olika kristna huvudtraditionerna anknyter var för sig till skilda filosofier. Katolicismen har anknutit till Thomas ab Aquino och därvid utvecklat en form av nythomism som fram till 1900-talets mitt visade avsevärd vitalitet. Protestantismen har påverkats av Kant. Under de sista årtionena har existensialistiska tankegångar ofta påverkat kristet tänkande och teologi av båda konfessionerna. Anknytningen till hermeneutiska traditioner har varit markant under senare tid, särskilt på kontinenten.

En uppmärksam kontakt mellan tidigare skilda filosofiska traditioner har varit dialogen mellan kristendom och marxism.

Språkfilosofi

Både språkliga och icke-språkliga tecken spelar stor roll i mänskligt samspel. Förmågan att observera och kommentera hur språket fungerar tränar man genom att undersöka argumentationer av olika typ.

Genom att låta eleverna granska olika argumentationer, olika språkspel, ökar man deras

språkliga medvetenhet. Man kan inom de givna tidsramarna inte hinna med en heltäckande bild av det språkliga fältet, men det är lämpligt att ge ett mångsidigt utbud för att öka förståelsen för likheter och skillnader mellan argumentationer i t ex matematik, naturvetenskap, på det humanistiska området, i politik, reklam och propaganda. Man kan då också ta upp regler för saklig debatt och objektivitet och jämföra t ex vetenskapsmannens och politikerns ofta olika sätt att använda språket för sina respektive syften.

En kritisk attityd bör kompletteras med en förstående inställning som lägger vikt vid språkets meningsskapande funktion. Genom att några grundtankar i analytisk filosofi, strukturalism, fenomenologi och hermeneutik tillämpas vid analys av någon eller några texter kan elevernas språkförståelse vidgas och fördjupas. När frågor om samhälle och språk behandlas uppmärksammas marxistiskt influerad språkteori.

Inom analytisk språkfilosofi har man analyserat begrepp som mening, referens, sanning och talhandling. Då man beskrivit relationerna mellan språkbrukare, språk och värld, har man utgått från såväl vardagsspråk som vetenskapliga språk. Klarhet och precision är genomgående krav i analytisk verksamhet.

Det individuellas betydelse i språkutövändet har starkt ifrågasatts av strukturalistisk språkfilosofi. Enligt denna har språket regler som fungerar oberoende av den talande individen. Den strukturalistiska metoden har visat sig fruktbar för kulturhistoriska, religionshistoriska och litterära analyser.

Fenomenologin betonar den personliga upplevelsens förtroliga värld som grundläggande för språket, en upplevelsevärld som språket ger tydligare konturer och vetenskapen ytterligare kan tydliggöra. För fenomenologen är det meningsfulla handlandet, intentionaliteten, något centralt. Uttrycket "människan är dömd till mening" vill säga att intentionaliteten är konstitutiv för det mänskliga medvetandet.

Medan fenomenologisk filosofi pekat på språkets subjektiva betingelser, har de hermeneutiska traditionerna uppmärksammat det faktum att människan föds in i en värld, redan präglad av språktraditioner. Språket är redan talat och talas, världen har därigenom en mening och struktur, när individen skall yttra sig. Redan föreliggande texter och tolkningar, givna språkvanor, är således av stor betydelse när nya texter och ny förståelse skapas. Hermeneutisk språkfilosofi vill ge ökad insikt i att beroendet av språkliga och kulturella traditioner är av fundamental betydelse. I undervisningen kan detta visas genom att "den hermeneutiska cirkeln" illustreras. Här är också en lämplig utgångspunkt för en diskussion om förståelse överhuvudtaget.

Logik och vetenskapsteori

Intresset för logik och vetenskapsteori är ett

framträdande drag i filosofin i detta århundrade. Den vetenskapsteoretiska debatten har inslag från flera traditioner: positivistiska, hermeneutiska och marxistiska.

Eleverna bör få inblick i vetenskapliga metodfrågor. Deras förmåga till logisk slutledning bör uppövas. En anknytning till vardagslivets situationer och till andra skolämnen bör eftersträvas.

Inledningsvis kan eleverna öva upp sin logiska intuition utifrån vardagsexempel på logiska slutledningar. De bör lära sig att behärska modus ponens och modus tollens, bli förtrogna med skillnaden mellan deduktion och induktion, nödvändiga och tillräckliga villkor samt skaffa sig kunskap om grunderna i begreppsbildning och definitionslära.

Genom att sätta in studiet av logiken i ett vidare vetenskapsteoretiskt sammanhang hjälper man eleverna att förstå betydelsen av logiska studier. Nyttan av logikstudium kan framgå genom att tillämpningar i teknik, administration och forskning redovisas.

Anknytningen till vetenskaplig verksamhet kan ske genom att man diskuterar vad objektivitet allmänt sett kan innebära och i vad mån objektivitet, t ex i skolundervisningen, är möjlig och önskvärd. Det är sedan naturligt att gå vidare och diskutera följande frågeställningar: Vad innebär det att bevisa något? Vilka krav på visshet är det rimligt att i olika sammanhang ställa i vetenskaperna? Vilken roll kan eller bör värderingar spela i det vetenskapliga arbetet?

Skillnader och likheter mellan vetenskaper, främst naturvetenskaper och humanvetenskaper, bör tas upp till diskussion. Grundläggande förutsättningar, paradig, skolbildningar kan vara exempel på faktorer som bestämmer en enskild forskares situation och arbete.

Mot denna bakgrund behandlas de viktigaste vetenskapsfilosofiska traditionerna: positivistiska av olika slag, hermeneutiska och marxistiska. Positivismen kännetecknas av sin metodologiska monism, sitt framhävande av matematik och fysik, och försöken att använda enbart mekaniska orsaksförklaringar. I samband härmed är det lämpligt att behandla hypotesbildning, verifikation, axiomatisering och hypotetiskt-deduktiva system. Hermeneutiska traditioner betonar i motsats till positivismen vikten av förståelse, inte bara förklaring. Texttolkningens problem och språket som bärare av kulturtraditioner kommer därvid i förgrunden. I marxistisk vetenskapsfilosofi i Västeuropa har man sökt utveckla en kritisk vetenskap. Psykoanalys och viss sociologi har spelat en roll i det sammanhanget.

Efter detta inledande studium kan undervisningsgruppen allt efter intresse fördjupa sig i någon eller några delar av logiken eller vetenskapsteorin, t ex följande:

- satslogik, predikatlogik, relationslogik, klasslogik
- metamatematik, förhållandet logik – matematik

- metodfrågor i fysik eller i annan naturvetenskap
- logikens tillämpning i teknik, administration, forskning
- problem i historieforskning, t ex historieuppfattningar
- problem i litteraturforskning, t ex texttolkningens problem
- jämförelse mellan psykologiska teorier, t ex psykoanalys och behaviorism

Metoddiskussionen i detta moment kan lämpligen också anknyta till de problem elever möter i och med sina specialarbeten, t ex så att några specialarbetsuppgifter av naturvetenskapligt, samhällsvetenskapligt och humanistiskt slag refereras och diskuteras.

Värdefilosofi

Studiet av detta moment skall ge eleverna medvetenhet om värdefrågor och ge dem insikt i värderingars och normers betydelse vid olika ställningstaganden. Här ges särskilda möjligheter till vardagsanknytning och diskussion av problem som eleverna själva artikulerar.

Den normativa etiken är central i moralfilosofin. Bland värdeteoretiska frågor är förhållandet mellan faktapåståenden och värderingar och frågan om värderingars giltighet av intresse.

En vanlig ståndpunkt i t ex logisk empirism och värdenihilism är att skarpt skilja mellan fakta och värderingar. Det är emellertid i realiteten ofta svårt att dra en klar gräns mellan grundläggande antaganden av värdekaraktär och fakta. Tydligt framträder värderingar i moral, religion, estetik och i politiska och rättsliga sammanhang. Men de spelar en roll också långt utanför dessa områden.

En människas förståelse av andra människors handlingar, i verkliga livet eller i litteraturen, påverkas av hennes egna förväntningar och värderingar. Val av begrepp och problem även i rent vetenskapliga sammanhang visar sig ofta vara beroende av värderingar. Detsamma gäller de världsbilder och människouppfattningar som framträder i helhetssyner på tillvaron av metafysisk karaktär, såsom människosynen i olika samhällsfilosofiska och naturfilosofiska system.

Det är angeläget att göra värderingar och grundläggande antaganden medvetna genom att de redovisas och kritiskt analyseras.

Olika värdesystem kan ses som modeller och jämföras med varandra. Man kan undersöka vilka ställningstaganden som är grundläggande i vart och ett av dem och vilka skilda konsekvenser dessa utgångspunkter får i konkreta situationer samt diskutera vilka argument som kan ges för de olika systemen.

Moralfilosofernas problemställningar har växlat under historiens gång. Moralfilosofi efter Kant har ofta fäst större vikt vid problem om enskilda hand-

lingars riktighet än tidigare moralfilosofi. Kantianer och utilitarister har diskuterat t ex plikten att under olika villkor hålla givna löften, tala sanning osv.

I äldre moralfilosofi sågs oftare problem av något annat slag som de centrala: Vad är det högsta goda? Vilken inriktning bör mitt liv ha? Hur skall jag kunna stå ut inför svårigheter? I dessa fall var det mindre koncentration på enskilda valsituationer och mer på livets helhet. I nutiden har behovet av helhetssyn på tillvaron framträtt i ökad grad. Klassiska problem har därför fått ökad aktualitet.

Mot denna bakgrund blir följande individuella problem av vikt:

- Hur bör vi handla i valsituationer? Detta är t ex Kants och utilitaristernas problem.
- Hur står jag ut i svårigheter, inför lidande och död? Är det meningsfullt att grubbla över sådana problem? Eller bör man fly undan dem? Är det rätt att med hela sin person engagera sig politiskt? Eller är det privata livet viktigare?

Klassiskt material för sådana diskussioner finns hos t ex stoiker och epikureer, i senare tid hos t ex existentialister och marxister.

Båda typerna av problem kan leda vidare till och sammanfattas i centrala frågor om människosyn och livsideal.

I antik moralfilosofi och i den moralfilosofi som fortsätter den antika traditionen diskuterade man olika dygder och renodlade olika "karaktärer". Vi finner analyser som blivit klassiska hos t ex Platon och Aristoteles. Men material finns också hos t ex Kierkegaard i hans presentation av ett estetiskt respektive etiskt eller religiöst sätt att leva, och hos Marx i dennes diskussion av en total människa och hennes förmåga till skapande.

I modern litteratur och konst kan man finna helhetsbilder av människors liv som påminner om de klassiska sätten att ställa moraliska problem. Analyser av olika slags idolskapande kan vara av intresse, liksom diskussioner om livskvalitet.

Utifrån olika tankar om förhållandet mellan människa å ena sidan, samhälle och natur å andra sidan, presenteras och diskuteras i socialetik olika uppfattningar om hur människor bör handla i politiska och sociala sammanhang och om hur grupper bör organiseras och vilka relationer de bör ha sinsemellan.

Socialetiken leder därför till ett studium av hur sociala och politiska system är uppbyggda och hur de fungerar moraliskt. Frågan om individens hållning till ett givet system blir därför central, likaså frågan om systemens etiska kvaliteter.

Olika människosyner ger uttryck åt olika uppfattningar om samhälle och natur. I ideologier och trossystem är samhällssyn och människosyn viktiga element. Samspelet mellan samhällsuppfattning och människosyn inom en viss åskådning är därför en viktig socialetisk fråga. Därav betingas praktiska ställningstaganden av etisk natur. I ett pluralistiskt samhälle är det av särskild vikt att lära sig hur olika ideologier och trostraditioner var för sig framträder med delvis olika människosyner,

t ex liberalism, marxism och kristendom.

I några traditioner ses människan som en varelse som med nödvändighet är endast självisk, i andra traditioner anser man det möjligt för människan att handla osjälviskt. Några men ej andra ser henne som i hög grad formbar av sin miljö. Några ser endast gradskillnader mellan människa och djur, andra väsentliga artskillnader.

Sådana skilda människosyner får olika konsekvenser i sin moraliska tillämpning. Så varierar t ex villigheten att försvara moralisk antropocentrism i olika filosofiska system.

Abort, euthanasi, vapenvägran, civil olydnad och behandling av djur är exempel på frågor i socialetik som kräver ställningstaganden också av den enskilde.

Problem kring relationer mellan grupper, vilkas lösning innebär att man i socialetik tillämpar samhällsfilosofi och ekologisk filosofi, är återkommande teman i freds forskning och miljödebatt, liksom frågor om vad ett rättvist och demokratiskt samhälle och en rättvis ekonomisk världsordning skall innebära.

Även alternativa gemenskapsformer såsom olika slags kollektiv är värda att ses ur socialietisk synpunkt.

Det är viktigt att anlägga psykologiska och sociologiska perspektiv på moral. Uppfostran i hemmet och uppväxtmiljö, social rörlighet, ekonomiska förhållanden och klasstillhörighet är exempel på faktorer som ofta betingar lojaliteter och värderingar. Freuds betoning av den tidiga barnomens betydelse för senare attityder i livet, liksom Marx' och kunskapsociologins hävdande av att värderingar nära sammanhänger med de samhälleliga förhållandena kan bilda en lämplig diskussionsbakgrund.

Några klassiska filosofiska problem

Frågor om kunskap, verklighet och värde har en framträdande plats i målformuleringen för ämnet. De är också av så grundläggande natur att de gör sig gällande i de flesta sammanhang i kursen.

Behov kan emellertid föreligga av en samlad framställning av kunskaps- och verklighetsproblemen. Möjlighet till precisering, fördjupning och historiskt perspektiv bör erbjudas inom detta huvudmoment. Också andra klassiska problem kan beredas utrymme under kursens gång, vare sig de aktualiseras genom studiet eller av eleverna. Behov hos elever att få leva sig in i livsfilosofier av metafysisk karaktär bör tillgodoses. Studiet kan utformas som temastudium av mera översiktlig karaktär eller som läsning av en större sammanhängande text.

Vid behandlingen av de kunskapsteoretiska frågorna uppmärksammas skepticismen, subjekt – objektproblemet, motsättningen mellan rationalism och empirism.

De ontologiskt-metafysiska problemen kan vara ett tacksamt tema i filosofiundervisningen.

Problemen på det sociala området och miljöområdet har medfört att krav rests på förnyat genomtänkande av den ontologiska frågan. Detta problem har därför fått en alltmer framträdande plats t ex i samhällsfilosofin och den ekologiska filosofin.

Materialism eller idealism är en huvudfråga i filosofin och samtidigt av stor vikt ur livsåskådningssynpunkt. Andra frågor som kan aktualiseras är realism – nominalism, essens – existens, frågor om planmässighet i universum och frågor om Guds existens.

Inom filosofisk antropologi inriktas verklighetsfrågorna traditionellt på människans väsen. Klassiska frågor är kropp – själ och den fria viljan. Försök att precisera människans väsen framträder genom föreställningar om en odödlig själ, om människan som rationellt djur, som den sista länken i en biologisk utvecklingskedja, som en varelse bestämd av drifter, som en produkt av sociala relationer.

Flera av dessa frågor kan studeras med utgångspunkt i identitetsproblemet, som erfarenhetsmässigt är ett framträdande ungdomsproblem.

En del nutida filosofer ser människan i ett ekologiskt perspektiv, delvis med anknytning till äldre naturfilosofi. Synen på människan som naturens herre och härskare kontrasteras då gärna med tesen att människan måste ses som en del av naturen. Den senare uppfattningen innebär att människan ses som enbart biologisk varelse. Sin identitet får hon då i växelverkan med de andra djuren i naturen. Därmed aktualiseras problemet om människan som naturvarelse eller historisk, skapande varelse. Vid behandlingen av dessa frågor är det naturligt att anknyta såväl till miljödebatten som till klassiska formuleringar av förhållandet till naturen.

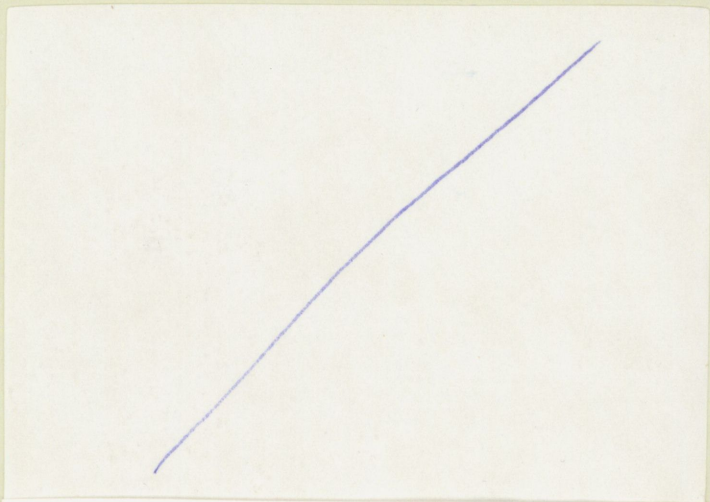
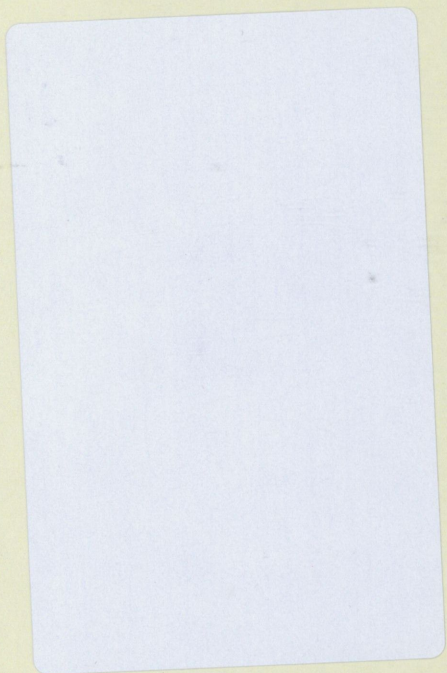

SÖTEBORGS
UNIVERSITETSBIBLIOTEK
BIBLIOTEKET I MÖLNDAL

Eab

SKOLÖVERSTYRELSEN
Läroplan för
gymnasieskolan.
Supplement 52

067 07 97 0096 D9 0000 00 00 00

Ex. nr:

2

Bibliotek

Läroplan för gymnasieskolan

Lgy⁷⁰

Supplement 52